

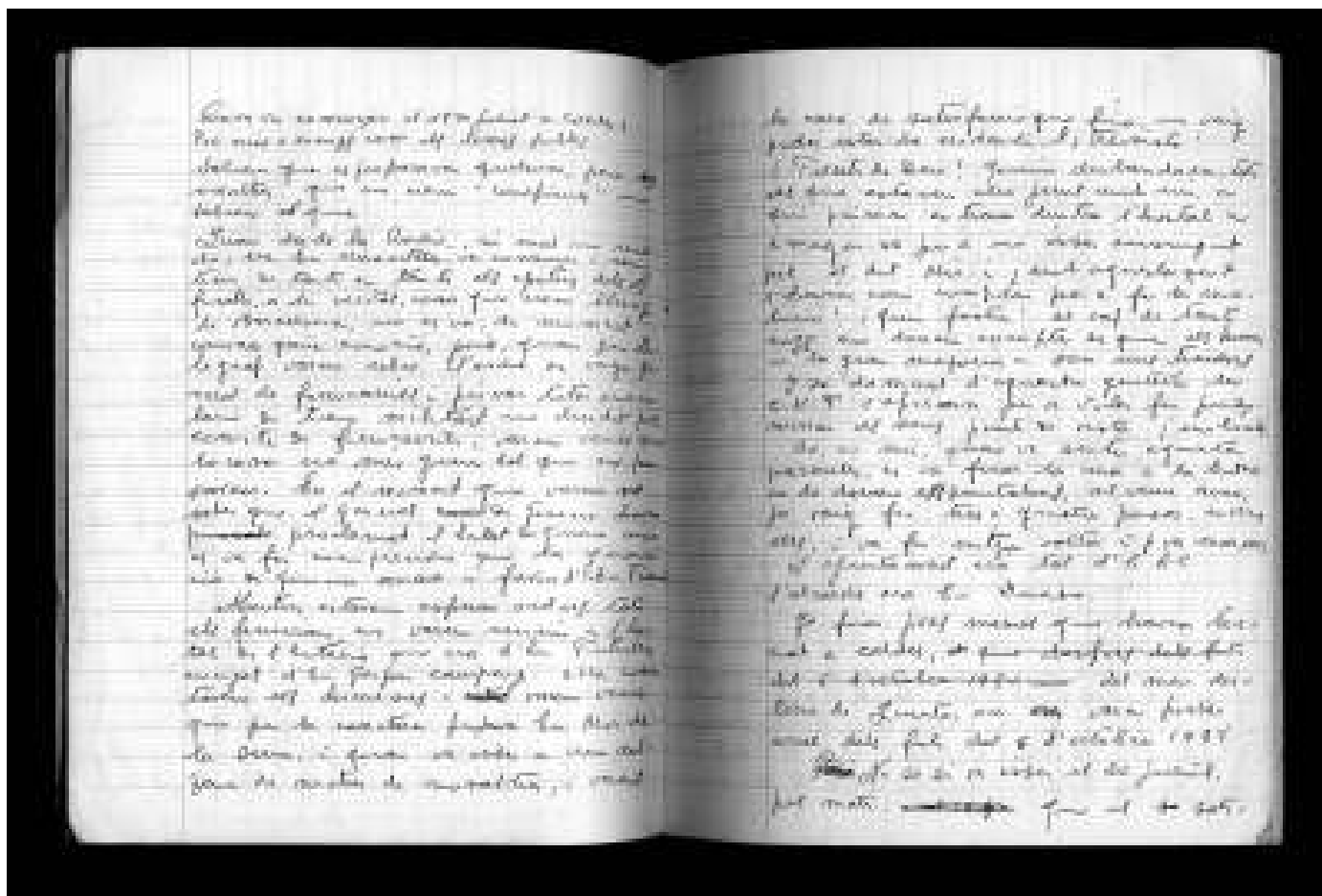
presència

Número 1797. Del 4 al 10 d'agost del 2006. Any XLI. 0,20 €

Autoretrat d'una revolució

COMITÈS ANTIFEIXISTES. Com era per dins un comitè antifeixista? Les memòries d'un republicà de Caldes de Malavella ens acosten a l'esclat revolucionari de les primeres setmanes de la Guerra Civil espanyola a Catalunya. / 2 a 8

Les pàgines on Joaquim Aleixandri comença el seu relat sobre les setmanes de revolució a Caldes de Malavella.

Dies de revolució

COMITÈS ANTIFEIXISTES. Com era per dins un comitè antifeixista? Les memòries d'un republicà de Caldes de Malavella, Joaquim Aleixandri, ens acosten a les organitzacions protagonistes de l'esclat revolucionari en les primeres setmanes de la Guerra Civil a Catalunya, ara fa 70 anys.

LES IL·LUSTRACIONS D'AQUEST REPORTATGE HAN ESTAT CEDIDES PER TERESA ALEIXANDRI, PACIÀ DILMER, ANTONI VILÀ, ENRIC CASANOVAS, CONSOL GARCIA I ELS ARXIVS MUNICIPALS DE CALDES DE MALAVELLA I CASSÀ DE LA SELVA.

CARLES RIBERA

A mitja tarda del 17 de juliol de 1936 l'exèrcit espanyol es rebel·la al Marroc contra la democràcia republicana. Dos dies després, el diumenge dia 19, la insurrecció és esclafada a Barcelona, i a tot Catalunya, amb la participació decisiva de les organitzacions anarcosindicalistes. Els carrers són del poble: comença la revolució. Durant un parell de mesos llargs, tot i l'esforç de la Generalitat per recuperar el control de la situació, el poder efectiu al territori resta en mans dels anomenats comitès antifeixistes, organitzacions armades impulsades per la CNT-FAI i integrades majoritàriament per obrers i camperols, que en els municipis esdevenen amos i senyors de la situació. Aquesta és l'arxiconeguda història general d'aquells dies. Però, com va ser, vista per dins?

Les memòries fins ara inèdites de Joaquim Aleixandri, integrant d'un d'aquests comitès antifeixistes, el de Caldes de Malavella, fan possible un acostament total, tot i que subjectiu, a aquells moments d'utopia igualitària, de somnis de llibertat, però també de disputes fraticides i violència desfermada. El cronista de la història és un simple militant republicà d'aleshores 30 anys que es converteix en el secretari del comitè del seu poble. Les primeres ratlles del seu relat, escrit vint anys després, a l'exili francès, fan arrencar aquesta història en el mateix inici del conflicte.

La revolució al poble

DIUMENGE, 19 DE JULIOL

«Com va començar el 19 de juliol a Caldes? Poc més o menys com als *demés* pobles. Sabíem que es preparava quelcom, però nosaltres, que no érem conspicus, no sabíem què. Quan, des de la Ràdio, si mal no recordo, en Miravittles va començar a parlar i sentíem, de tant en tant, els espetecs dels fusells, a dir veritat, com que érem lluny de Barcelona, no ens va, de moment, causar gaire emoció. Però quan, per telègraf, vam rebre l'ordre de vaga general de ferrocarrils i de privar tota circulació de trens militars no decidida pel comitè de ferrocarrils, vàrem veure que la cosa

era més greu del que ens pensàvem. En el moment que vàrem saber que el general de Girona havia proclamat l'Estat de Guerra, això ens va fer comprendre que la guarnició de Girona anava a favor d'en Franco.»

Efectivament, mentre el figuerenc Jaume *Met* Miravittles llança consignes per ràdio a la població des de la capital, a Girona inicialment triomfa l'aixecament, comandat pel general de brigada Jacinto Fernández Ampón i secundat per la Guàrdia Civil. La rebel·lió a la ciutat de l'Onyar, estudiada especialment per l'historiador Josep Clara, durà poc: la derrota dels sollevats a Barcelona desanimarà immediatament els insurrectes gironins. Mentrestant, però, regna la incertesa. A Caldes la situació no és pas menys confusa i la Guàrdia Civil, sorprenentment, decideix temptejar el personal abans de fer cap pas. Un dels sondejats és Joaquim Aleixandri, un ferroviari republicà de Girona destinat des de fa cinc anys a les oficines de la bulliciosa estació de Caldes, soci respectat i animador del Centre Cultural d'Esquerra Catalana de la vila, associat a l'Esquerra Republicana. Aleixandri acaba de retornar d'un desterrament de més d'un any arran de la seva participació en els fets del 6 d'octubre de dos anys abans.

Un guàrdia civil que no ho veu clar i ho consulta

DILLUNS, 20 DE JULIOL

Segons relata el mateix autor de les memòries, el sotsoficial de la Guàrdia Civil de Caldes li truca per telèfon el matí del dilluns dia 20 de juliol:

«—Señor Aleixandri, acabo de recibir una orden, de no sé quien, pues la voz venía de muy lejos, ordenándome que, con todos mis hombres, y por no importa qué medio, me incorpore a Girona. ¿Qué hago?»

«—¿Está usted dispuesto a obedecerme?»

«—Sí, señor.

«—Pues bien, deje esa orden por no recibida y vaya a ponerse a la disposición del señor alcalde.»

Ni Aleixandri ni el mateix sotsoficial deuen saber que el dia

20 al matí a Girona la insurrecció ja ha estat sufocada. La situació és d'eufòria popular a les grans ciutats. Les organitzacions obres veuen que l'anhelada revolució social és més possible que mai i s'hi llancen sense dubtar. El 21 de juliol el president Lluís Companys dona llum verd al decret de creació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes.

Caldes de Malavella no es manté pas al marge de la rauxa. A l'ajuntament es constitueix el comitè amb una aclaparadora majoria de representants de la CNT-FAI, però també hi entren membres de la Unió de Rabassaires, dels ferroviaris i d'ERC. Aleixandri és designat secretari de l'organisme i president del comitè de Defensa, un dels tres en què s'estructura el nou ens, juntament amb els de Proveïments i Treball. La tria de la casa de la vila com a seu del poder revolucionari no és pas gratuïta: deixa ben clara la intenció de relegar el govern municipal legal (que en aquells moments, com passa a la gran majoria dels pobles del país, es troba en mans d'ERC) a un paper de comparsa.

Els primers conflictes

DIMECRES, 22 DE JULIOL

Un cop creat el comitè antifeixista, els primers conflictes que arriben són els interns, segons signa Aleixandri: «La CNT era la més nombrosa i volia fer passar els seus punts de vista [...]. Una volta format el comitè, que va ser de seguida o pocs dies després del 19 de juliol, es varen començar a dibuixar els antagonismes, les ambicions, les rivalitats.»

En el mateix manuscrit es descriuen algunes situacions grotesques fruit de l'eufòria descontrolada del moment. Organitzat de manera improvisada, el nou poder destinat a posar fi als privilegis no dubta a fer-se servir el dinar als balnearis locals: «Els primers dies tothom anava de bòlit. Érem 16 de comitè i almenys 10 milicians. S'havia de pagar a tots deu pessetes cada dia; l'Amat [company de feina a l'estació] i jo no les vàrem voler mai, perquè ja teníem la paga de ferro-carrils. El menjar de tota aquesta gent un dia el portava en Prats i l'altre en Soler [balnearis de Cal-

L'autor de les memòries: Joaquim Aleixandri

Un republicà laic, catalanista i d'esquerres

● Joaquim Aleixandri i Babot neix a Barcelona el 1906. És el segon dels vuit fills d'una família de ferroviaris originària de Tortosa que, a la segona dècada del segle XX, s'instal·la a Girona per arrelar-hi. Soci del Centre d'Unió Republicana gironí, marxa al servei militar, a Tetuan, el 1926. En retornar, comença a treballar com a factor a l'estació de Portbou, on entra en contacte amb l'activisme polític clandestí, passant publicacions procedents de França. És traslladat a l'estació de Breda i, poc després de la proclamació de la República, a Caldes de Malavella, on esdevé un dels líders del Centre Cultural d'Esquerra Catalana, adherit a ERC. Es casa aquell mateix 1931 amb la gironina Rita Nielles Boix. A Caldes, impulsa una publicació local, *Sense Cridar*, de durada efímera. Col·labora, com a corresponsal i articulista d'opinió, en el setmanari *Acció Ciutadana* de Girona, on signa amb el seu nom i amb els pseudònims Frederic i Rogeli d'Agramunt. Detingut i empresonat arran de la proclama secessionista de Lluís Companys el 6 d'octubre de 1934, és

Joaquim Aleixandri i Babot, en una imatge del 1931.

desterrat a Quinto (Saragossa). La victòria del Front Popular, el febrer del 1936, possibilita el seu retorn a Caldes. Quan esclata la guerra forma part del comitè antifeixista local fins que plega per discrepàncies amb els anarquistes. El febrer del 1937 és escollit alcalde, càrrec que ocupa fins que, el maig del 1938, el criden a files. Perduda la guerra, travessa la frontera cap a l'exili el 13 de gener de 1939. Passa pels camps de Sant Cebrià dels Alls i Agde, des d'on intenta, infructuosament, salpar cap a Sud-amèrica. Durant la invasió alemanya de França és enrolat en una Companyia de Treball, de la qual s'evadeix. El 1942 arriba a Grandchamp, prop d'Auxerre (Yonne), on s'estableix i viu fent de bosquetà fins a la jubilació. Un cop retirat fa de bibliotecari d'aquest petit poble durant més de vint anys. Vidu des del 1956, torna un cop a Catalunya, en una visita d'un mes i mig a finals del 1980. Mor el 9 de setembre del 2002, als 96 anys, en una residència de la tercera edat de Charny (Yonne). Dos anys després, al seu domicili de Grandchamp són trobades una vintena de llibretes, redactades entre el 1944 i el 1963, amb un diari personal i unes memòries manuscrites.

des]. No hi vaig menjar mai, sols hi anava a prendre un cafè després de dinar, per endegar un xic el comitè de Defensa. Un dia en anar-hi vaig trobar tothom que cridava, i, en preguntar què era el que hi havia, em varen respondre que en Soler se'n fotia i que els havia portat molt mal dinar, sense cafè ni licors.»

No és l'única anècdota pintoresca: «El ferrer nou, així que vàrem prendre possessió dels nostres càrrecs, es va aixecar i obrint el balcó del saló de sessions de l'Ajuntament, que era on havíem tingut la reunió, es va treure un grapat (no gaire) de *calderilla* de la butxaca i va dir: 'Això és tot el que jo tinc, i com que a partir d'avui no es necessitaran diners, vet ací el que en faig!', i va llançar la *calderilla* pel balcó. Quin estúpid! Quin ase! L'endemà, però, va anar a fer un registre a una casa de pagès i es va quedar tots els diners que varen trobar.»

Naturalment, és l'opinió subjectiva d'un dels protagonistes d'aquells intensos dies de juliol. Els records d'aquelles jornades no els redacta, com hem dit, fins una vintena d'anys després. És per això que en moltes ocasions no precisa dates ni segueix l'ordre cronològic dels esdeveniments. La recerca arxivística i les entrevistes als testimonis dels fets que encara viuen (pocs, cada vegada menys) ha permès elaborar una cronologia força exacta d'un cas, el de Caldes, que resulta paradigmàtic perquè, per les característiques del municipi, hi conflueixen elements comuns tant als comitès rurals com als urbans, amb les escenes habituals en les accions antifeixistes a la rereguarda.

Escorcoll a can Fogueroles

DIJOUS, 23 DE JULIOL

«El 23 de julio, y siendo las 24 horas, formando parte de un grupo de 25 hombres armados se personaron en la casa de campo denominada Fuguerolas en la que practicaron un registro...»

La Causa General, la secció de l'Archivo Nacional de Madrid on es custodien zelosament els informes policials que van servir de base repressora del franquisme, ajuda a fixar la data exacta sobre un dels episodis que

relata Aleixandri: els escorcolls constants a cases de pagès en les zones rurals durant l'estiu del 1936. L'objectiu principal: la repressió sobre els grans propietaris i la localització d'elements dretans o religiosos que s'oculten en cases pròpies o de coneguts aprofitant el relatiu aïllament del camp. Un dels masos més pròspers de Caldes és can Fogueroles. La propietat està presidida per una imponent masia de tres plantes, el cos més antic de la qual data del segle XVI, amb una capella annexa a l'edifici principal. El cap de casa és Josep Maria Mundet, destacat home d'ordre local. Aleixandri comanda la partida de milicians: «Un dels primers dies ens varen notificar que a casa d'en Fogueroles s'hi havien amagat uns capellans i gent sospitosa. Vàrem sortir uns quants, vàrem arribar-hi de nit», explica en una narració colpidora: «Tot era fosc. Vàrem picar i ningú va respondre. Després de dues o tres vegades d'haver amenaçat d'enfonsar les portes, de sobte es varen encendre els llums i al mateix temps es va sentir un tret de fusell. Els que érem davant la porta d'entrada vàrem escampar-nos i vàrem posar-nos tots a la defensiva. Vàrem cridar: 'Obriu les portes o, si no, fem foc!' Les portes de la casa es varen obrir i va sortir la dona de la casa. 'Qui ha tirat aquest tret?', li varen preguntar. Ens va dir que ningú de la casa.»

El tret resultarà ser dels mateixos milicians que, envoltant la masia, enxampen el propietari fugint per una finestra i l'intenten aturar, infructuosament. Aleixandri continua a la porta principal: «Mentre estàvem parlant, alguns que coneixien la casa ens varen dir que podríem anar a fer un registre a la casa dels masovers. Bé, doncs a casa del masover es va trobar una escopeta; ja n'hi va haver prou per jutjar que aquest era el que havia fet foc, i més quan s'havia donat ordre que totes les armes s'havien d'entregar al comitè.»

La requisa està a punt d'acabar en un error fatal. «En aquestes —continua relatant— se'm va acudir agafar l'escopeta i anar a mirar-la en plena llum. Estava tota rovellada i qui sap el temps que

Caldes de Malavella

● Caldes de Malavella és, als anys trenta, una població del rerepaís a la comarca de la Selva, de poc més de 2.000 habitants, ben comunicada amb Girona i Barcelona pel ferrocarril i per la carretera general. Tot i que es tracta d'una vila petita, reuneix un seguit de particularitats que la converteixen en un microcosmos ideal a l'hora d'estudiar l'impacte de la Guerra Civil. És una població de grans propietats agrícoles i forestals i, per tant, de conflicte agrari larvat. Disposa, també, d'un pes del sector industrial considerable per les dimensions del poble, per bé que enfocat exclusivament cap a l'extracció i envasament d'aigua mineral. És, a més, gràcies a l'atractiu dels seus tres balnearis, un nucli d'estiueig de primer ordre, on floreixen les segones residències de les classes benestants gironina i barcelonina. Una activitat econòmica, el turisme, que activa alhora el sector de la construcció, amb una gran presència de paletes i manobres, i de serveis, especialment de lleure i de transports. A Caldes s'apleguen en petites dosis, doncs, els principals ingredients de la societat catalana de l'època: un sector agrari amb grans propietaris i uns camperols sense accés a la propietat de la terra; patrons i obrers, de fàbrica i de la construcció, sectors molt influenciats per l'anarcosindicalisme; una presència estacional de grans fortunes en una vila situada estratègicament en relació amb les principals vies de comunicació, cosa que genera una constant circulació de persones i, consegüentment, d'idees.

«Els corcs del record»

● «Explicar la meua vida. ¿Per què? No val la pena, ja que segurament tot això que escric ningú ho llegirà, i si escric és per alleugerir el meu ànim i així, durant els moments que la ploma corre damunt el paper, el meu ànim està mig tranquil i els corcs dels records no mengen i no em corquen la vida, perquè aquest rosec continu no es pot arribar a aguantar.» El 9 de desembre de 1960, Joaquim Aleixandri escriu aquestes línies de reflexió sobre una de les seves passions: escriure. La vintena de llibretes manuscrites trobades contenen, a banda dels fragments que han servit per elaborar el present

Portada d'una de les llibretes.

reportatge, un llarg repàs de la seva activitat política, des de la dictadura de Primo de Rivera, passant per les campanyes electorals en època republicana, fins a la terrible experiència dels camps de concentració francesos. També hi ha les transcripcions, tant de les cartes enviades com de les rebudes, de la correspondència amb altres exiliats, que, juntament amb un diari personal, permeten resseguir amb profunditat la vida quotidiana d'un exiliat.

feia que no havia servit.»

L'escorcoll a la recerca dels capellans ocults continua: «Vàrem tornar a entrar a la casa dels amos i vàrem interrogar la mestressa i ens va dir que no hi havia ningú. Vàrem decidir fer un registre i jo vaig fer-me marcar el camí, però al passar una escala interior i trobar-me sol vaig dir-me a mi mateix que era molt perillós i, agafant de bracet la mestressa, la vaig apoiar fortament contra el meu costat i li vaig dir: 'Perdoni'm, però com que no sé qui hi ha a la casa de vostè i per si les mosques, vostè em protegirà amb el seu cos', i així vàrem pujar.»

De sobte, però, l'home decideix posar fi a l'escorcoll i ordenar als milicians que tornin a casa per on han vingut. Aleixandri confessa en les seves memòries quina és la causa que li impedeix continuar: «Vàrem entrar en dues o tres habitacions i, en obrir una porta, em va dir: 'El quarto de les meves nenes.' Quan vaig veure les seves dues filles, que eren petites, dormint, em van causar pena i li vaig dir: 'Bé, no entro pas i he acabat, tornem cap a baix.' Vaig cridar tots els milicians i vaig ordenar tornar cap a Caldes. Vaig dir al masover: 'Us presentareu demà al comitè amb la vostra escopeta i allà veurem.' No li vàrem fer res, l'únic que volíem era fer-li un xic d'impresió.»

Les nenes petites de l'episodi, Loreto i Núria, tenen set i dos anys, respectivament. A la casa aquell dia també hi dorm la filla gran dels Mundet, Maria, que aleshores té 10 anys. Set dècades després rememora els fets des del mateix mas Fogueroles, on viu. D'aquell escorcoll Maria Mundet en serva poques coses, ja que amb prou feines va desvetllar-la el brogit que hi havia a l'exterior dels gruixuts murs de la casa: «Recordo que, l'endemà, la meua mare ens va explicar angoixada que la nit anterior havien vingut uns homes i ho havien regirat tot.» Maria Mundet també explica com el seu pare va acabar l'escapada a Cassà de la Selva, on es va poder refugiar a casa d'uns familiars fins que li va semblar que no corria perill. La mateixa testimoni recorda com aquella visita

del comitè no va ser l'única que van tenir: «Un temps després van tornar i van cremar tot el que hi havia dins de la capella, una talla de fusta molt antiga, les imatges i les cadires i tot.»

«Hi havia algú que tenia set de sang...»

FINALS DE JULIOL

Novament, les paraules d'Aleixandri: «Quan les coses anaven malament, jo veia que hi havia algú que tenia set de sang. Un dia en el comitè es va tractar de les monges que hi havia a Caldes. Uns les volien ficar a la presó, els altres les volien *emplear* a fer netejar les escoles i l'ajuntament i tot el que es presentés...»

La violència contra els propietaris rurals no és l'objectiu central de la rauxa revolucionària. L'estament eclesiàstic, autèntic poder fàctic repressor durant segles al país, és objecte ben aviat de les iras dels sectors més enardits. La violència anticlerical, un fet irrefutable i dramàtic durant aquelles setmanes, no és, però, un tret comú de tots els republicans, ans al contrari. Hi ha molts exemples en la historiografia sobre la matèria d'actuacions destinades a salvaguardar el patrimoni artístic religiós, i no són pas pocs els ciutadans d'esquerres (fins i tot anarquistes, com l'alcalde de la localitat veïna de Vidreres, l'avui centenari Francesc Llobet) que posen en perill la seva pròpia integritat per salvar veïns amenaçats. Són els personatges que l'historiador Joan Villarroja ha batejat com a *bombers*, pels seus intents d'evitar víctimes. Un perfil apropiat per a Aleixandri, defensor aferissat del laïcisme però reticent a l'aplicació d'una justícia discrecional: «Veia les coses com anaven i que si les monges es quedaven n'hi hauria algun que per fer mèrits les faria desaparèixer. Vaig proposar que se les invités a deixar la vila, i així es va fer.»

L'evacuació de les monges

FINALS DE JULIOL

La decisió està presa però les monges encara no són fora del poble. Segons consta en el padró d'aquell mateix any, són cinc dones, la més jove de 28 anys i la més gran, de 71. El nostre prota-

gonista no està tranquil i se'n va a veure la superiora, Pura Cardona, una barcelonina de 52 anys que està al capdavant d'aquell grup de darderes dedicades a la vetlla de malalts. «Vaig anar a trobar la superiora i clarament li vaig exposar el que passava i que si, de moment, les podia protegir, arribaria un dia que no podria fer res per elles, i que el millor seria que marxessin de Caldes, amb el benentès que si es quedaven [...] i mentre jo tingués una mica d'autoritat no els passaria res, perquè, prescindint de llur caràcter de religioses, les respectaria i les faria respectar com a dones...»

En una situació tan delicada, Aleixandri arrisca les seves suposades conviccions revolucionàries per evacuar les monges: «La superiora em va dir que havia decidit anar-se'n, però que no ho podien fer per la manca de diners, ja que els homes que s'havien presentat els havien deixat sense res. Jo no vaig dir res, però sabia que quan es va donar l'ordre d'anar a fer-hi un registre es va dir i especificar que tots els diners que es trobessin es deixessin. Sense dir res vaig anar al comitè i vaig prendre 500 pessetes i les vaig portar a la superiora. Si algú té els llibres del comitè hi trobarà consignades 500 pessetes a les germanes *vetlladores*.»

L'endemà, Aleixandri és al seu lloc de treball, a l'estació de Caldes. «Varen venir a prendre bitllet per Granollers i jo els el vaig pagar de la meua butxaca; em va fer llàstima veure aquelles cinc dones abandonades i plenes de por, encara que jo no creia, ni crec, en llur religió.» L'any 1942 el Bisbat de Girona publicarà un número especial del seu *Boletín Oficial Eclesiástico*, intítulat «*Sacrificios, ruinas y despojos de la iglesia gerundense durante el dominio marxista*». En la relació de víctimes no figura cap de les cinc germanes.

O caixa, o faixa

PRIMERS D'AGOST

La tensió entre partidaris de la repressió i els que s'hi oposen és creixent. Els dos bàndols enfrontats no coincideixen necessàriament amb les sigles. Segons les memòries d'Aleixandri, hi ha gent d'ERC, com el nouvingut

metge del poble, el valencià Sebastià Iradier, que dona suport als dirigents cenetistes, i hi ha algun anarquista, com el futur alcalde Jaume Pons, que és partidari de no arribar a extrems perillosos. Entremig, l'alcalde, Francesc Duaso (ERC), conegut com a Panxo, intenta acostar-se poc a la casa de la vila i mira de passar desapercbut rere la barra del seu establiment, el Cafè Colonial, seu del Centre Cultural d'Esquerra Catalana i popular sala de ball.

Mentrestant, a l'Ajuntament la situació és explosiva: «Des de la sala del comitè sentíem les reunions del sindicat CNT. Feien discursos i més discursos. Ho volien matar tot. Volien cremar l'església, volien enfonsar-ho tot, però sabien que jo m'oposaria a totes les violències [...], jo veia que la cosa anava fermentant i que calia donar un *escapadero* a tots els gasos [...]. En una reunió que varen tenir, per cert bastant tumultuosa, exigien que es cremés l'església. Vaig comprendre que les coses havien arribat a un punt que si no es feia això es farien altres coses pitjors, com desgraciadament varen arribar.» Els ànims van pujant de to i Aleixandri, novament, pren una decisió controvertida que provoca l'enfrontament, aquest cop, amb els seus propis companys de partit: «En Panxo, l'alcalde, no en sabia res. Quan va veure els preparatius i va saber de què anava, es va astorar tant que va perdre el control i es va posar a cridar que jo en tenia la culpa, que si jo no hagués donat l'autorització no es faria. Brutalment, li vaig dir: 'Preferim que ens cremin a nosaltres, doncs? Vós no éreu ací quan el sindicat acordava això. Si no els permetem cremar quatre cadires ens cremaran a nosaltres.'»

La crema de l'església

PRIMERS D'AGOST

La crema de l'església parroquial de Caldes té lloc en la foscor, gairebé a trenc d'alba, d'un dels primers dies d'agost:

«A l'hora convinguda, tot el sindicat en pes, perquè així ho varen prometre a fi i efecte que els que sempre havien estat contra nosaltres es veiessin obligats

«*Format el comitè, es varen començar a dibuixar els antagonismes, les ambicions, les rivalitats*»

El segell de la CNT de Caldes.

L'església parroquial, abans de la crema.

L'estació de Caldes de Malavella cap als anys trenta.

«*No estranyeu que parli d'assassinats, doncs per a mi tot el que no era fet amb justícia no és vàlid*»

a prendre-hi part, ens vàrem dirigir cap a l'església. Encara que sabia que no hi havia cap perill, sempre era bo fer les coses un xic espectaculars. Vaig distribuir alguns homes per vigilar i els vaig elegir tots del Centre Cultural.»

Setanta anys després dels fets que relata Aleixandri, Consol Garcia (aleshores una nena veïna de la plaça on hi ha el temple parroquial) encara ho recorda: «Vaig treure una mica el cap per la finestra fins que un milicià em va dir: 'Tu, cap a dins!' Van buidar l'església i van fer dues fogueres, una davant de la porta i l'altra més lluny, cap a la carretera de Cassà.»

L'any 1942, en l'informe de pèrdues, el Bisbat feia el balanç següent: «*La iglesia parroquial fue quemada, quedando en mal estado las paredes [...], coro y retablos fueron destruidos y quemados, [...] las imágenes fueron todas destruidas, los vasos sagrados, campanas, cruces ornamentales y otros objetos del culto desaparecieron.*» Tot i les destrosses evidents, l'informe (poc suspecte de condescendència) no inclou el temple calderí en la llista dels més afectats de la diòcesi.

«Salut, companys, tots som companys»

PRIMERS D'AGOST

«Un dia, després d'haver dinat i com de costum, vaig anar al comitè; vaig trobar tots els milicians que estaven menjant, hi havia també alguns del comitè. En aquestes entra en Puntonet, el capellà. Em va fer llàstima veure la cara que feia i la seva figura, amb els pantalons massa curts. Va entrar saludant amb el puny clos i deia: 'Salut, companys, salut, tots som companys.' Un dels que estaven al cap de la taula es va aixecar i va dir: 'Salut, Eduard', i, paf!, li va donar una forta esquanada amb la mà plana. Això va ser un senyal: tots o quasi tots, un darrere l'altre, varen fer el mateix.»

Mossèn Eduard Puntonet i Serra, gironí de 66 anys, és el rector de Caldes de Malavella des de fa un quart de segle, prou temps per acumular l'estima dels fidels i la rancúnia de molts dels anticlericals. En altres pobles els ca-

pellans ja han caigut sota la justícia arbitrària dels comitès. A Caldes no serà diferent: mossèn Puntonet serà el primer dels set veïns executats per la repressió antifeixista. Al comitè hi ha algú, però, que ja ha salvat les monges i ara es compadeix del rector, com consigna en la seva llibreta de records: «L'home jo ja no el considerava com un capellà, sinó com un home com els *demés*. Anava dient: 'Salut, companys', i el seu somriure trist i dolorós feia llàstima. Que el capellà fos dolent, que des de la trona hagués fet campanya contra la República, que es mereixia ser jutjat, tot això d'acord, però almenys davant un tribunal s'hauria sabut si era o no condemnable.»

Amb aquestes conviccions, Aleixandri va acumulant enfrontaments amb qui teòricament són els seus: «No me'n vaig poder estar i els vaig dir: 'És innoble això que esteu fent; jutgeu-lo, condemneu-lo, però no el martiritzeu així, nosaltres no hem de ser salvatges com ells, el nostre lema és justícia i llibertat', i varen reconèixer això. En aquells moments encara no hi havia set de sang i no havia vingut ningú de la CNT de fora.»

De fora... i de dins

PRIMERS D'AGOST

Gent de fora. És un fet habitual en la majoria de les poblacions catalanes atribuir les accions violentes a comitès o partides de milicians, les temudes patrulles de control, vingudes d'altres poblacions, veïnes o llunyanes. En molts casos estan perfectament documentades les visites d'elements externs i són especialment coneguts els exemples de comitès com el de Salt (Gironès), Oriols (Alt Empordà) –estudiats a fons per l'historiador Josep Maymí–, el de Canet –investigat per Xavier Mas– o els de Puigcerdà o Granollers, que actuen en altres municipis. En la major part dels casos, això no obstant, hi ha una col·laboració necessària dels comitès locals, o bé *encarregant* les execucions, o bé deixant entrar els forasters al poble quan hi arriben encalçant algun fugitiu.

A Caldes sembla evident que hi va haver, com a mínim, una connivència clara en les execu-

La crema de l'església

PRINCIPIS D'AGOST

“ En Panxo, l'alcalde, no en sabia res. Quan va veure els preparatius i va saber de què anava, es va astorar tant que va perdre el control i es va posar a cridar que jo en tenia la culpa, que si jo no hagués donat l'autorització no es faria. Brutalment, li vaig dir: 'Preferim que ens cremin a nosaltres, doncs? Vós no éreu ací quan el sindicat acordava això. Si no els permetem cremar quatre cadires ens cremaran a nosaltres.' »

La mort del capellà

10 D'AGOST

“ En un moment donat, vaig sortir i vaig veure que els autos dels de Barcelona no havien encara marxat i, amb aquestes, veig un grup que s'acosta i veig al mig d'ells el capellà. Quan varen arribar el varen fer muntar a l'auto. El capellà es va posar a cridar. [...] Vaig entrar al comitè i vaig dir: 'Nois, s'emporten el capellà.' En [...] va saltar de la cadira i agafant una pistola Star va cridar: 'Aquesta vegada no se m'escaparà', i va córrer a atrapar els que marxaven, i després ell va contar que va ésser el primer de tirar contra el capellà [...]. No és que excusi el gest d'en [...], però el capellà, a la mort d'un fill d'aquell, va dir des de la trona, perquè l'enterrament havia estat civil: 'El fill del ferrer de la *Soli* ha estat enterrat com un gos', i això se li va clavar dintre el cor.» Aleixandri no és l'únic que recorda els fets. A Caldes de Malavella encara hi ha un supervivent del comitè de Caldes, Pacià Dilmer, aleshores un jove de 18 anys: «Aquell home fotia uns crits de cal Déu, pobre home, i van engegar tots els cotxes perquè no se sentissin, els cotxes que havien requisats als pagesos. Però no eren del poble. Cap dels que estàvem aquí va matar a ningú, les coses com siguin. Venien forasters i els pelaven. Cap de Caldes en va matar cap.» L'altra testimoni ocular és Josepa Ferrer, filla del president del sindicat agrari local. Només tenia onze anys, però els fets la van colpir per a la resta de la seva vida: «Quan varen detenir al mossèn, el *papa* i jo anàvem a passejar havent sopat, a la fresca. Aquell dia fèiem la ronda per la plaça gran, i sentim uns crits, mare de Déu quins crits, i veiem dos homes, que eren de Caldes, no em digueu qui eren, que no ens deixaven passar, i jo, que era petita, vaig infiltrar-me una mica i vaig veure que sortia el mossèn de l'ajuntament i en castellà cridava, me'n recordo, perquè d'això me'n recordaré tota la vida: '*¡Duaso! ¡Duaso!* [Francesc Duaso era l'alcalde] *¡Que me van a matar!*' », amb uns crits de por.» El testimoni d'aquestes memòries comença a revelar una constant en els assassinats durant els primers dos mesos de la Guerra Civil a la rereguarda catalana: per damunt de les conviccions ideològiques s'alcen molt sovint les revenges i l'arbitrarietat. A Caldes els altres dos capellans residents a la vila salvaran la pell sense gaires problemes. Eduard Puntonet, en canvi, és un dels 195 religiosos morts a la diòcesi durant l'etapa dels comitès antifeixistes i un dels 2.500 morts que compta l'Església catòlica.

cions que es van portar a terme. Les bones intencions i les proclames d'Aleixandri no li serveixen de gaire, ja que no eviten la primera de les morts. El relat sobre aquella jornada conté tots els ingredients habituals d'aquests episodis. Comença amb l'arribada d'un comitè foraster perseguint un *peix gros*. En aquest cas un dirigent dels Sindicats Lliures, braç armat de la patronal contra la CNT durant els anys vint.

«Un dia es varen presentar dos cotxes de Barcelona...»

DILLUNS, 10 D'AGOST

«Un dia es varen presentar dos cotxes de Barcelona, d'un comitè de barriada, i varen preguntar si a Caldes hi havia *veranejant* un individu que, segons ells, era l'antic advocat dels sindicats lliures. Podeu pensar que una presa així era de relleu [...]. Aquell home es va posar de genolls, davant del que semblava el cap, i li va jurar que no era ell [...]. Vàrem tornar al comitè. ¡Què fer! Nosaltres no teníem armes, dues o tres pistoles amb poques municions i encara, mentre que aquells *nanos* eren almenys catorze i tots amb fusells i pistoles; no podíem pas oposar-nos-hi, i menys si era l'advocat dels sindicats lliures. 'Bé –varen dir–, el portarem a Barcelona, al Comitè de les Milícies' Hi va arribar? No ho sabem.»

Abans de marxar, però, es produeix allò que ja feia dies que semblava inevitable: la mort del capellà [vegeu destacat]. La situació de precarietat organitzativa i indefensió armada porta Aleixandri a Girona amb l'objectiu de posar-hi remei. «Vàrem anar una comissió a Girona per demanar armes a la caserna d'artilleria. El president era un paleta d'ERC: ni aquest ni els de la CNT no ens en varen voler donar. Vaig trobar un que coneixia i els de casa també, perquè estava casat amb la filla d'un ferroviari. Vaig insistir i a la fi ens en va donar una a cadascú: érem onze i onze fusells vàrem agafar.»

Les coses canvien momentàniament, almenys pel que fa al control dels forasters que arriben perseguint uns fugitius que espe-

ren trobar, si no un amagatall, potser un lloc més discret per viure, en aquesta població plena de segones residències de la burgesia. Durant un mes la calma és aparent, si més no pel que fa al vessament de sang: no hi ha cap mort. Les picabaralles entre antifeixistes i les visites d'elements forasters continuen. La tensió acaba esclatant.

Els assassinats

SETEMBRE

«No recordo quins varen ésser els primers o si tots varen ésser assassinats el mateix dia», anota Aleixandri, tot afegint-hi: «No estranyeu que parli d'assassinats, ja que per a mi tot el que no era fet amb justícia no és vàlid. Es poden excusar les morts i les violències a cap calent, però no es pot admetre, ni es poden justificar, les morts després d'uns quants mesos i quan *vertadera-*ment no hi havia perill.»

Reflexions fredes, implacables, sobre uns dies en què Aleixandri no podrà o no sabrà impedir noves execucions. En primer lloc perquè plega del comitè. A principis de setembre ja no en forma part, segons assegura: «Potser vaig estar al comitè un mes i mig o dos, no ho recordo, però mentre hi vaig estar no es va cometre cap acte contra la vida humana.»

Evidentment, quan diu cap acte es refereix a cap acte més que el *passeig* al rector, perpetrat materialment per elements externs.

La segona mort es produeix el 10 de setembre. Gairebé dos mesos després de la creació del comitè. Aleixandri no és l'únic que ha plegat. Pacià Dilmer, avui únic supervivent d'aquell organisme, els primers dies del conflicte no dubta a retratar-se davant la porta de l'ajuntament amb una colla de milicians apuntant amb els fusells directament a la càmera. Aleshores és un jove de 18 anys ple de ganes d'aventura. Dies després també decideix deixar-ho: «Vaig començar a veure que al comitè hi havia molt de merder entre ells, i vaig decidir anar-me'n al front.» Aleixandri, que ja no és tan jove, opta per quedar-se. La seva oposició als sectors anarquistes és radical i

indissimulada: «Vaig arribar-ne a estar tan fastiguejat que vaig decidir plantejar a l'Esquerra la retirada de tots els representants, deixant-ne solament un, amb la consigna de mai votar res del que es proposés, i jo em vaig fer nomenar com a secretari del centre republicà, representant d'aquest per a les relacions entre el nostre delegat al comitè i el centre, i així, sense ésser del comitè i amb l'excusa de parlar amb el delegat, tindria entrada dintre els locals del comitè.»

Aquesta estratègia acabarà convertint-lo en una persona realment incòmoda per a la revolució.

Sense escapatòria

DIJOUS, 10 DE SETEMBRE

De moment, però, la relació de víctimes, una llista improvisada i totalment arbitrària, continua amb Josep Maria Mundet i Aulet, de 46 anys. És el mateix que unes setmanes abans s'havia escapolit per la finestra del darrere del mas Folgueroles, de la seva propietat. El comitè, segons sembla, ha donat garanties a l'esposa del fugitiu que l'home pot tornar a casa sense témer cap represàlia. Mundet torna. El 10 de setembre és requerit per un milicià perquè es presenti a la seu del comitè. La mort es produeix hores després a la carretera general. Quan és descobert, al cementiri de Maçanet de la Selva, el cadàver té les cames fracturades i ferides de bala al cap i al cos.

L'endemà, 11 de setembre, arriba l'hora a Joaquim Mir Prat, de 57 anys, propietari rural i exregidor de la dreta local. Durant la investigació policial feta a principis dels quaranta, la seva vídua, Josefina Serrià Tordera, declarà que va ser detingut per un milicià i conduït a la seu del comitè. Troba la mort al terme de Maçanet de la Selva i el seu cos apareix al cementiri d'aquesta localitat amb diferents ferides a tot el cos. Els records d'Aleixandri d'aquells fets són confusos, ja que sosté que, ja fora del comitè, únicament els coneix d'oïdes.

«Un dia junt amb l'Amat vàrem passar per la plaça on hi havia el comitè. El que estava de sentinella a la porta em va dir: 'Xandri, tenim uns peixos gros-

sos', i no em puc recordar si em va citar els noms de tots o sols de dos.» Les declaracions recollides a la Causa General parlen de dues dates en què es produeixen execucions de dues persones alhora. El 20 de setembre moren els germans Pere i Bonaventura Comas, de 37 i 34 anys, respectivament. Són els amos del Balneari Prats, un dels tres establiments termals que hi ha a la vila. El Vichy, que és el més important i pertany a una societat que també gestiona l'embotellament, ha estat confiscat només de començar el conflicte per iniciativa dels treballadors; ben aviat serà habilitat com a centre d'acollida de refugiats i, posteriorment, com a hospital de guerra.

Per la seva banda, Josep Soler, exalcalde conservador durant la República i propietari del balneari del mateix nom situat en un imponent edifici en ple centre de la vila (avui desaparegut), salva la pell brandant la seva doble nacionalitat – és de mare francesa – de la manera més eloqüent: penja la bandera tricolor al balcó de casa seva advertint que qual-sevol acte contra ell pot causar un conflicte internacional. L'estratègia li funciona. A can Prats no tenen tanta fortuna. Vint anys després, quan Aleixandri relata els fets, ignora que haguessin mort els dos germans. Ell només té constància del gran: «El senyor Comas, des dels primers dies del 19 de juliol, va enviar la seva esposa, si mal no recordo, a Espolla, un poblet a la frontera francesa, i cada setmana el seu cotxe i el seu xofer, acompanyats de dos milicians, el portaven a reunir-se amb ella. Com es pot veure, nosaltres el consideràvem com un dels nostres.»

Els refiats...

DIUMENGE, 20 DE SETEMBRE

El consideren tant dels seus que el mateix Aleixandri comet l'error de donar-li confiança perquè es quedi al poble: «Em va preguntar si jo li aconsellava que es quedés o bé, aprofitant el dia que anava a veure la seva esposa, marxés cap a França. Com que ell no havia abandonat el balneari ni el treball, no se li podia incantar. Això va ser la causa del seu assassinat.»

«Va relliscar i va caure a la cuneta, on els del comitè el varen atrapar i el varen occir»

Control a Cassà. / AMCS/COL-LECCIÓ TEIXIDOR ARXIU D'IMATGES. FONTS E. GENOHER. AUTOR: ENRIC GENOHER.

A la dreta de la imatge, l'alcalde Francesc Duaso Clara.

Segell d'ERC a Caldes, amb la signatura d'Aleixandri.

Una vista general de Caldes del primer terç del segle XX.

«Xandri –em va dir–, hem anat a Salt a fi que els d'aquell comitè us vinguessin a buscar a vós»

Certament, la regulació sobre requisicions i col·lectivititzacions promulgada per les autoritats republicanes permetia la possibilitat de mantenir la propietat de determinats negocis sempre que no s'abandonessin. Els motius de la ingènua confiança que transmet Aleixandri a Pere Comas són també polítics: «El senyor Comas de can Prats va ser el primer que sense demanar-li va portar al comitè 5.000 pessetes per a les milícies antifeixistes, dient que més endavant ja donaria més si podia. Era l'únic que mai havia obligat els seus obrers a votar ni per uns ni pels altres. Es deia que era d'Acció Catalana i després del 19 de juliol pertanyia al sindicat de Tècnics de la UGT, perquè també tenia una fàbrica a Montmeló o a Granollers, on anava cada dia. El que sí sé és que cada setmana va cotitzar per pagar les despeses dels que estàvem a la presó pels fets d'octubre de 1934, i això sol hauria hagut d'ésser una garantia per a ell.»

No serà prou garantia. Pere Comas, i també el seu germà Bonaventura, moren el dia 20 de setembre. Segons totes les fonts consultades, és traït pel seu xofer, que el lliura al comitè de Granollers, cridat especialment per a l'ocasió per un dels membres del comitè. El motiu de la sentència a mort: la revenja d'un antic cambrer acomiadat que ha esdevingut un peix gros, dels més grossos, de la CNT a Barcelona.

Encara dos morts més

DILLUNS, 5 D'OCTUBRE

La llista de víctimes, directes o indirectes, del comitè de Caldes es tanca el 5 d'octubre. És la segona data amb dues execucions: Pere Quintana Barrera, exregidor de la dreta i reconegut pastisser local de 51 anys, casat i amb fills; i Lluís Ferrer Gimpera, de 69 anys, casat i amb fills, antic jutge municipal i propietari d'un dels dos establiments de venda i lloguer de pianos de la vila, negoci força lucratiu en un indret freqüentat per un bon nombre d'estiuejants amb possibles.

Quintana i Ferrer: dos homes d'ordre. Són detinguts per milicians i conduïts a la seu del comitè i encara edifici consistorial, als baixos del qual ja ha estat habili-

Els comitès antifeixistes: revolució i contrapoder

L'actuació d'aquests organismes ha quedat associada a la repressió

● El 21 de juliol de 1936 el govern de la Generalitat promulga el decret de creació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes. És un intent per regular la realitat que s'imposa al carrer després de la neutralització dels sollevats a Catalunya. Impulsats fonamentalment per la CNT-FAI, es creen comitès locals arreu del país que esdevenen un veritable contrapoder a les autoritats republicanes. Impulsen un model de gestió revolucionària que dura oficialment dos mesos i mig, fins al 4 d'octubre, amb la dissolució del Comitè Central, dies després que la CNT hagi acceptat l'entrada al govern de la Generalitat. L'actuació dels comitès ha quedat associada en l'imaginari col·lectiu a la repressió i l'acció violenta, amb casos especialment sanguinaris com els d'Orriols, Salt, Puigcerdà i Canet de Mar. Les dades i investigacions existents difícilment poden rebatre aquesta impressió, tan certa com que hi va haver un nombre força considerable d'excepcions en què realment aquests organismes garanteixen l'ordre o, paral·lelament a l'acció armada, comencen a aplicar programes d'obres públiques, planificació econòmica, recaptació d'impostos o col·lectivititzacions agràries i industrials. Per al cas de Caldes, el testimoni de Joaquim Aleixandri pot sorprendre pel to crític que manté. En primer lloc, cal contextualitzar-lo en el temps en què van passar els fets: tot i la indiscutible participació dels sectors republicans en els comitès, en la immensa majoria dels casos aquests organismes són controlats per la CNT-FAI, la qual cosa provoca freqüents topades amb els poders republicans, controlats per ERC. De la vintena de membres del comitè de Caldes (la majoria embotelladors, paletes, camperols i ferroviaris), hi ha una aclaparadora majoria d'anarquistes i només un militant de la UGT, un del sindicat ferroviari, un de la Unió de Rabassaires i tres d'ERC. No hi ha elements ni del PSUC ni del POUM, formacions que no tindran gaire pes fins la tardor del 1936.

El to crític d'Aleixandri també conté una explicació estrictament personal. Si bé és cert que, en la majoria dels textos memorialístics sobre episodis violents, els autors tendeixen a maquillar la seva participació, a rebaixar les seves responsabilitats, en el cas d'Aleixandri s'han trobat articles signats per ell en la premsa republicana entre els anys 1932 i 1934 que doten de coherència i versemblança al seu discurs refractari a la violència i la revolució. El més explícit el publica el 27 de gener de 1933: «Es veu que ara, per *desasnar*, sobren els llibres i els mestres, ja que en saber fabricar bombes i portar una pistola s'està prou instruït. L'obrer no ha de permetre que en el seu nom es cometin fets que repugnen a tota consciència que tingui un bri de dignitat ciutadana. És ensenyant a llegir a un poble com se l'emancipa! El sindicat jamai pot servir per armar el braç dels seus afiliats [...], la veritat no necessita arguments violents.»

tada una petita cel·la.

En aquest punt, Aleixandri exposa els fets advertint que no en va ser testimoni sinó que els li va explicar poc després el xofer d'un dels autos on s'enduïen Quintana i Ferrer. El relat el posa en boca de l'esmentat xofer: «Jo —em va dir— conduïa el cotxe en què anaven en Lluís dels pianos i en Quintana. Havíem quedat que en arribar a un cert punt pararia el cotxe, fent veure que hi havia una avaria, i mentre faria veure que l'arreglava els del comitè els farien baixar.»

El relat continua ara en tercera persona: «[El xofer] Em va dir que en el moment de partir de davant de l'ajuntament tots els llums de la plaça estaven encesos i que l'alcalde els deia: 'No tingueu cap temença, que us porten a Girona i si no teniu cap culpa de res com dieu no hi estareu gaire temps', i per corroborar el que deia els va demanar si tenien tabac, i a la resposta negativa va donar-ne un paquet a en Quintana.»

Aleixandri torna a posar el relat en boca del xofer: «Vàrem marxar i en arribar al lloc indicat vaig parar el cotxe i varen fer-los baixar, però —va continuar— per poc em maten a mi, perquè encara en Lluís dels pianos no havia tocat de peus a terra n'hi va haver del comitè que li varen descarregar les pistoles i, com que jo estava examinant el motor, les bales varen xiular per les meves orelles.»

La continuació és igual d'esfereïdora: «En Lluís va caure tot seguit. En Quintana va poder escapar i va córrer tot el llarg de la cuneta; els del comitè li varen córrer al darrere disparant llurs pistoles sense tocar-lo, va voler pujar el marge de la carretera per salvar-se camps a través, i això va ésser la seva mort, perquè abans de poder arribar a dalt va reliscar i va caure a la cuneta, on els del comitè el varen atrapar i el varen occir. Després van avisar el comitè de Sils perquè vinguessin a recollir els cossos.»

Un assassinat frustrat

A Caldes no hi haurà més morts. Almenys no més morts del poble, perquè en el tram de carretera general que passa pel terme es trobaran els cadàvers de vuit foras-

ters abandonats per comitès d'altres poblacions tan allunyades de la zona com ara la Bisbal d'Empordà i Sant Hilari.

Hi ha una referència, en les memòries rescatades, sobre l'intent de liquidar un altre veí: el mateix Joaquim Aleixandri. Fa setmanes que està enfrontat als sectors més radicals i està a punt de pagar-ho car. La data no es pot concretar amb exactitud, però se situaria en el tram final de la curta vida del comitè. Aquell dia en Xandri no ha anat a treballar. Rita, la seva esposa, és a casa malalta i ell ha demanat un permís. Rep la trucada d'un company, sempre segons la seva pròpia versió:

«—Xandri, m'han demanat per vostè, demanant quin servei feia, i en dir-li que estava de permís perquè tenia la seva esposa malalta, han dit: 'Bé', i m'han recomanat sobretot que no li diguéssim res a vostè. Tot això em fa mala espina i jo li ho notifico.»

La malfiança del company d'estació serà clau per salvar-li la vida. Alertat per la trucada, es posa en acció: «Com que la meva muller anava un xic més bé, li vaig dir: 'Mira, vaig al comitè a veure si em volen deixar un auto per anar a Girona a buscar-te les medecines.'»

Aquesta és la mentida pietosa que diu a la seva dona. El seu objectiu real és anar a veure com respiren al comitè. Allí hi troba el doctor Iradier, un republicà acomodats que en comptes de seguir els passos d'Aleixandri ha deixat ERC i s'ha fet militant de la CNT. Tot i això, l'antiga sintonia partidista es revifa providencialment:

«—Xandri —em va dir—, li haig de dir una cosa. No sé com dir-l'hi. Li haig de dir que acabo d'arribar de Girona amb uns del comitè i hem anat a Salt a fi que els d'aquell comitè el vinguessin a buscar. Els de Salt, en saber que es tractava d'un ferroviari, ens han dirigit a l'estació de Girona. Hem anat a l'estació i han convingut que aquesta nit el vindrien a buscar i li farien fer un passeig. Vostè em perdonarà...»

Visita al comitè de Salt

Davant d'aquesta revelació terrible, la reacció és immediata, tot i que no és la que es podria esperar d'un home sentenciat a mort.

Agafa un cotxe, gràcies a la connivència del seu confident, i se'n va a Salt, al costat de Girona, seu d'un dels comitès antifeixistes més temuts de la regió. Juga les seves cartes amb temeritat: «Com que tant a Salt com al Veïnat [barri saltenc] coneixia una munió de noies i nois de la meua edat, vaig anar a trobar-ne varis i els vaig explicar el cas i va donar la casualitat que un d'ells era del comitè i em va dir 'tu ets el ferroviari que hem de venir a buscar?' Em varen dir 'no tinguïs por, no vindrà ningú i si vols vindrem a donar una lliçó a aquests de Caldes' Els vaig dir que no.»

En aquest punt, el relat ha estat impossible de contrastar. No se sap, per tant, si hi posa més pa que formatge, però sí que reflecteix l'ambient caldejat d'aquell llarg estiu del 36.

La fi del comitè

DIJOURS, 8 D'OCTUBRE

La fi d'Aleixandri no ha arribat. La dels comitès antifeixistes és imminent. A finals de setembre Companys incorpora al govern els sectors anarquistes, fins aleshores reticents a entrar en el joc polític oficial. És l'inici de la fi del poder revolucionari: el 8 d'octubre se'n decreta la dissolució i pocs dies després es dicten les instruccions per constituir els consells municipals que retornaran el poder als ajuntaments. En alguns municipis, un simple tràmit que permet el pas en bloc del comitè a les poltrones consistorials. A Caldes, el ple se celebra el 24 d'octubre, de manera accidentada: es contravé la normativa de la Generalitat, ja que la CNT reclama una majoria que no li pertoca. Això provoca la retirada de la resta de formacions polítiques. L'Esquerra manté el pols contra el sector anarquista fins que la Generalitat obliga a repetir la constitució del consell municipal. L'11 de febrer de 1937 hi ha nou alcalde: Joaquim Aleixandri. Una victòria pírrica, ja que ha de governar durant setze mesos un poble castigat, com tots, per l'escassetat creixent, i ofegat, com pocs altres, per l'allau de refugiats i ferits al front. El maig del 1938 és cridat a files. Així, abandona Caldes. I no hi tornarà mai més.